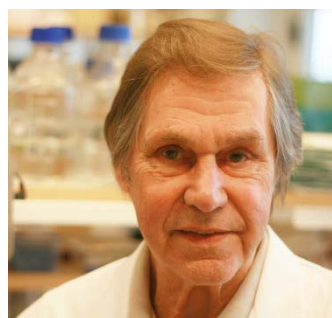

Patologin vid Karolinska Sjukhuset

*Arne Ljungqvist
Professor
emeritus i patologi
Hedersmedlem i Internationella Olympiska kommittén och tidigare ordförande i Riksidrottsförbundet*

*Gert Auer
Professor emeritus i patologi*

Kort historik

Den 1 januari 1974 bildades **Patologiska Centrallaboratoriet** (PCL) genom en sammanslagning av "Radiopatologen", som var anknuten till Radiumhemmet, och Karolinska institutets Patologiska institution i L1-huset (i fortsättningen kallad "Patologen"), där det bedrevs undervisning och forskning inom patologi. Innan sammanslagningen hade de båda enheterna levt skilda liv på KS sedan sjukhusets tillkomst, och på skilda håll inom KS-området.

Radiopatologen hade startat 1923 som en enhet i svulstpatologisk diagnostik vid det 1910 bildade Radiumhemmet och som ursprungligen låg på Kungsholmen nära Serafimerlasaretet. Efter 20 år på Fjällgatan på Södermalm flyttade Radiumhemmet in på KS 1938 och svulstpatologiska enheten bytte namn till Radiopatologen. Till en början drevs verksamheten vid Radiumhemmet av Cancerföreningen i Stockholm men 1941 överlämnades den till staten och blev en sjukvårdsavdelning vid KS med ett kliniskt patologiskt laboratorium för tumördiagnostik. Detta leddes av en professor samt hade en läkarstab bestående av en biträdande överläkare och en underläkare.

Patologen, som flyttade in på KS ungefär samtidigt, var en slags gökunge på KS-området. Den hade struktur som en preklinisk institution, ledd av en professor och med KI-anställd personal i form av två prosektorer samt assistenter och amanuenser, men inga sjukhusanställda läkare. Dess huvuduppgift var forskning och undervisning inom patologi och man utförde därutöver servicearbete i form av histopatologisk och cytologisk diagnostik åt sjukhuset, exklusive Radiumhemmet. Man svarade också för obduktionsverksamheten åt hela sjukhuset. Arbetet bedrevs av KI:s befattningshavare på konsultbasis och mot arvode.

Från slutet av 1950-talet gjordes ansträngningar att utveckla ett närmare samarbete mellan Radiopatologen och Patologen inom såväl det kliniska servicearbetet som undervisningen och forskningen. En formell och informell subspecialisering av patologin hade då tagit sin början som gjorde att den totala verksamheten behövde dra nytta av de nya kompetenserna oavsett om de fanns vid Radiopatologen eller Patologen. Så t.ex. inrättades en laboratur (senare omvandlad till professur) i pediatrik patologi 1959 med placering på Patologen.

De organisatoriska olikheterna och den lokalmässiga uppsplittringen med långt avstånd mellan de båda institutionerna försvårade emellertid avsevärt det önskade samarbetet. I KS:s "Generalplan 1964" ingick därför ett projekt att sammanföra all patologi (rutinarbete för sjukvården, forskning och undervisning) till den "västra" lokalisationen genom en utbyggnad av Patologen (L1), men detta för-

verkligades aldrig. 1968 utökades Radipatologens arbetsuppgifter formellt till att också medverka i den histopatologiska och cytologiska servicen till sjukhusets övriga kliniker, men fortfarande med prioritet för Radiumhemmet. De organisatoriska olikheterna och den olyckliga geografin gjorde att det mesta förblev vid det gamla.

För att råda bot på situationen beslöts att först lösa den organisatoriska frågan och därefter angripa lokalfrågan. Således slogs patologiservicen samman till ett "Patologiskt Centrallaboratorium" den 1:a januari 1974 och de båda KI-institutionerna fick en gemensam ledning ledd av en prefekt/klinikchef. De akademiska lärtjänsterna kopplades till läkartjänster vid sjukhuset (s.k. "kombinationstjänster") och Radiopatologen bytte namn till "Tumörpatologen". Därefter började lokalfrågan utredas på nytt, denna gång med inriktning att placera all patologi – utom obduktionsverksamheten och anknuten undervisning - i den "östra" lokaliseringen i anslutning till Tumörpatologen. Redan 1978 hade man detaljerna klara för den kommande nybyggnaden (P 10), som skulle byggas ihop med tumörpatologens byggnad (P 3) som nyligen rustats upp. I mars 1980 lämnades planerna in till Socialdepartementet.

Men inte heller dessa planer förverkligades. I stället beslöts att ta ett helt nytt grepp och inte bara förlägga den samlade patologin till den tänkta byggnaden utan också all annan cancerforskning som bedrevs vid KS (Plan 88). Så revs tumörpatologens byggnad och Cancercentrum KS (CCK) byggdes upp på platsen 1998, en historia som utförligt beskrivits av Karl Alexandersson (<http://www.wikiks.se/wp-content/uploads/2015/05/CMM-och-CCK-20160621.pdf>).

Professor Gunnar Moberger betraktar gropan till nya patologen i CCK

År 1997 beslutades att patologin vid Danderyds sjukhus organisatoriskt skulle slås samman med den vid KS och patologin vid Södersjukhuset (Sös) slås samman med den vid Huddinge sjukhus. Resultatet blev lyckat vad gäller sammanslagningen KS/Danderyd, som behöll två väl fungerande enheter medan sammanslagningen Huddinge/Sös resulterade i att avdelningen vid Sös lades ned. Därefter skedde ytterligare en sammanslagning 2004 då patologin vid KS/Danderyd och Huddinge (med Sös:s material) slogs ihop. Namnet på den nya storkliniken blev "**Klinisk patologi/cytologi, Karolinska Universitetslaboratoriet**".

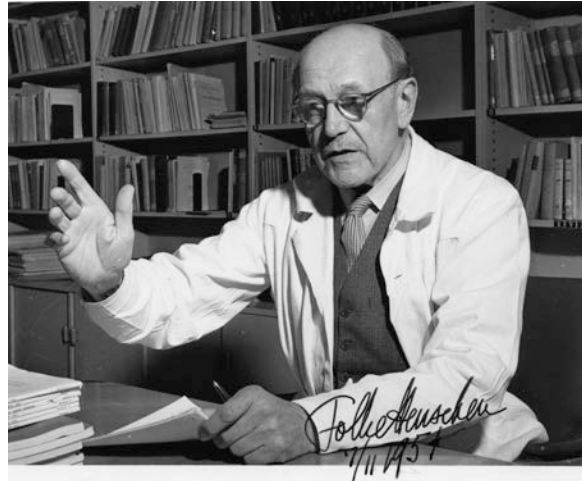
Några krävande år följde, då motsättningarna var stora på grund av skillnader i arbetssätt och kultur mellan de olika klinikerna. Det överskuggande problemet var svåra bemanningsproblem och, i många fall, extremt långa svarstider. På senare år har därför flera väsentliga reformer genomförts, bl.a. en total omorganisation med införande av ytterligare en chefsnivå. Varje område representeras nu av en ansvarig chef, vilket innebär en liten och exekutiv ledningsgrupp. Detta har resulterat i en effektivare arbetsmiljö med kortare svarstider. 2015 återskapades ett nytt, fullskaligt laboratorium på Sös.

Efter alla omorganisationer under senare år har Karolinska universitetssjukhuset i Solna fått en huvudsaklig inriktning mot tumörpatologi och punktionscytologi vilket rimmar väl med gamla KS:s historia. Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge har fått en huvudsaklig inriktning mot gastropatologi

(inkl. tumörer), transplantationspatologi, perinatalpatologi och exfoliativ cytologi. Danderyds sjukhus har sin inriktning mot allmän patologi och Södersjukhuset mot framför allt colon- och bröstpatologi (inkl. cytologi).

Några ledande befattningshavare

Patologens förste professor på KS var Folke Henschen (1881-1977). När han avgått med pension 1946 hade han kvar ett arbetsrum på institutionens översta våning och där en av oss (AL) besökte honom några gånger. På senare år blev han särskilt intresserad av "Geografisk patologi", d.v.s. sjukdomars geografiska utbredning. Annars är han nog mest känd som den som introducerade geriatriken som ett forskningsområde. År 1957 utkom hans självbiografi "Min långa väg till Salamanca".

Professor Folke Henschen

Henschen hade enligt vad som sades ganska mycket att säga till om när det gällde patologibyggnadens utformning. Bl.a. hade han ett mycket stort arbetsrum med ett intilliggande bibliotek/sällskapsrum med öppen spis. Byggnaden har en ståtlig entréhall med en spiraltrappa som går från bottenvåningen till översta våningen, och som är K-märkt. En trappa upp finns en flera meter lång och hög väggmålning som visar en patologistitution i arbete. Den är utförd av Peter Weiss på uppdrag av Henschen, som var hans svärfar. En närmare beskrivning av målningen och dess tillkomst har publicerats i Läkartidningen (se nedan).

Henschen efterträddes av Åke Wilton (1895-1997 sic!) som bl.a. undervisade oss elever redan på 1950-talet om att mogna celler kunde "dedifferentieras", d.v.s. återgå till omognare stadier eller rent av till helt omogna celler (d.v.s. "stamceller" med dagens terminologi). Få begrep hans försök till förklaringar på den tiden, men fenomenet bekräftades senare av John B Gurdon och Shinya Yamanaka som delade 2012 års Nobelpris i medicin eller fysiologi för just detta.

Professor Bo Thorell

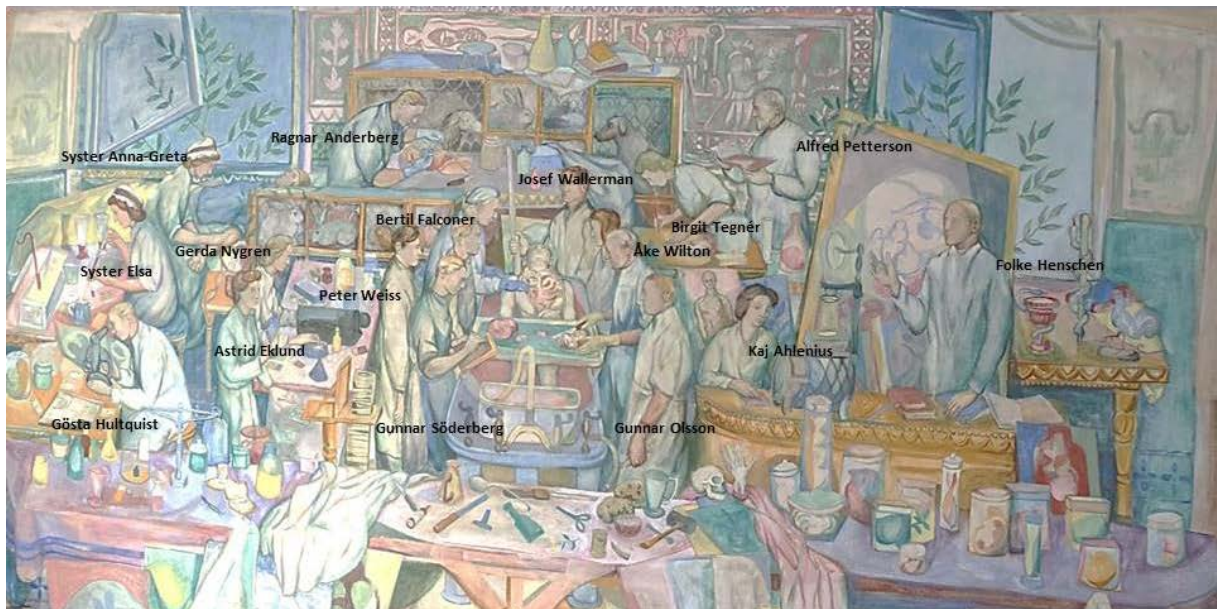
*Professor Olle
Reuterwall*

*Professor Lars
Santesson*

Patologprofessorn Folke Henschen beställde denna monumentalmålning av sin svärson konstnären Peter Weiss. Den finns på plan 1 i gamla patologbyggnaden L1, numera Rolf Luft centrum. Alla personer utom den obducerade kvinnan var verksamma i huset och avbildade av konstnären. De är identifierade i nedanstående bild. För ytterligare information se Elisabeth Auer och Gert Auer: *Institutionen arbetar- en professors gruppporträtt av sig själv och sin stab.* *Läkartidningen* 43: 3148-3149, 2005

Wilton efterträddes i sin tur av Bo Thorell som kom från Torbjörn Casperssons cellforskningsinstitution och introducerade s.k. "rapid-flow" metodik (flödescytometri) för karakterisering av cellpopulationer och subpopulationer vid olika tumörsjukdomar. Denna utveckling av cytokemin blev av betydelse för den cytologiska diagnostiken som etablerades vid Patologiska Centrallaboratoriet under 1960/70-talen.

När Radiopatologen flyttade till KS var Olle Reuterwall dess chef. Han gick i pension 1954 och var känd som en skicklig histopatologisk diagnostiker och sades ha burit upp mycket av Radiumhemmets verksamhet. Detsamma gällde hans efterträdare Lars Santesson, som 1972 efterträddes av Gunnar Moberger. Den senare var starkt engagerad i tillkomsten av PCL.

Efter Thorells bortgång 1982 delades klinikchefs- och prefektskapen upp mellan olika befattningshavare (Moberger, Ljungqvist, Falkmer m.fl.). Det var en tid då vi alla som på ett eller annat sätt fanns i patologens ledning kände hur forskningen och undervisningen blev allt mer undanträngd av det ökade behovet av serviceinsatser för sjukvården, särskilt efter det att huvudmannskapet för sjukvården övergått från staten till landstinget 1982.

Under de många organisatoriska förändringar av landstingets patologi som tog fart under 1990-talet, och som beskrivits ovan, har en rad chefer kommit och gått. När den stora sammanslagningen gjordes 2004 blev Magnus Söderberg verksamhetschef för hela patologin i Stockholmsområdet. Han efterträddes 2009 av Mikael Björnstedt.

Professor Sture Falkmer

Något ytterligare om verksamheten

Patologi som undervisningsämne i grundutbildningen kan beskrivas som "sjukdomslära", d.v.s. läran om hur sjukdomar uppkommer och skadar olika organ och deras funktioner. Studentgrupperna har utgjorts – och utgörs - av blivande läkare, tandläkare och sjukgymnaster. Föreläsningar och obduktionsdemonstrationer är de förhärskande undervisningsmomenten. Histopatologisk och cytologisk diagnostik ingår i viss utsträckning i undervisningen för läkarstudenter, men hör mer hemma i specialistutbildningen.

En lång rad forskare har passerat revy på patologen på gamla KS genom åren. Många har varit tillfälliga gäster från klinker som fått sina kliniska forskningsmaterial diagnostiskt verifierade och bedömda av patologer, men som själva också måste sätta sig in i de aktuella metoderna – deras begränsningar, felkällor och möjligheter (histopatologi, histokemi, cytologi, cytokemi, mikroröntgen o.s.v.). Andra har haft kortare eller längre förordnanden på olika forskar- och/eller läkartjänster. Det skulle föra för långt att här berätta om alla dessa och deras insatser.

Skall man välja något som sticker ut litet grand som "epokgörande" kan man nämna punktionscytologin, som utvecklades under Sixten Franzéns ledning från 1950-talet och framåt, och som fått en separat film på WikiKS:s hemsida. Ett annat exempel är Bengt Robertsons forskning kring framtagandet av en ytspänningsnedsättande lungmedicin ("surfactant") som varje dag världen över räddar livet på 1000-tals nyfödda barn med IRDS (Infant Respiratory Distress Syndrome). För detta tilldelades Robertson "det Arabiska Nobelpriset" 1996 och hans medarbetare, kemisten Tore Curstedt, HM Kungens medalj 2016. Robertson, som avled 2008, startade sin forskning på barnpatologen på PCL och fortsatte att forska som överläkare på S:t Görans patologavdelning.

I den numera sammanslagna patologiverksamheten i Stockholm fortsätter forskningen under andra organisatoriska former än tidigare. Som exempel kan nämnas Joakim Dillners Centrum för cervixcancer-prevention. Denna verksamhet är världsledande, men förlagd till patologen på Huddinge och har alltså inte mycket med gamla KS:s historia att göra.

Vad gäller sjukvården har KS-patologen, som nämnts, fungerat som sjukhusets laboratorium för histopatologisk och cytologisk rutindiagnostik och svarat för obduktionsverksamheten. Medan de histopatologiska och cytologiska verksamheterna avsevärt utvecklats genom åren tycks obduktionsverksamheten gått motsatt väg, åtminstone vad avser obduktionsfrekvensen. Detta är beklagligt eftersom man därmed avhämt sig en av de viktigaste ingredienserna i sjukvårdens kvalitetskontroll.